

นามานุกรมวรรณคดีไทย
ชุดที่ ๑
ชื่อวรรณคดี

จัดทำโดย
มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
(ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี)
ห้องโถงโกลาสทรงเจริญพระชนมายุ ๕๐ พรรษา ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๘

นามานุกรมวรรณคดีไทย
ชุดที่ ๑
ชื่อวรรณคดี
(ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม)

จัดทำโดย
มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
(ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี)
เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ ๕๐ พรรษา ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๘

คำนำครั้งที่ ๒ (ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๖๑)

ในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเจริญพระชนมายุ ๕๐ พรรษา ในพุทธศักราช ๒๕๔๘ มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระราชนุญาต จัดทำโครงการนามานุกรมวรรณคดีไทยขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติคุณ และได้รับพระราชทานพระราชนุญาต

นามานุกรมวรรณคดีไทยในโครงการนี้ได้จัดทำไปแล้ว ๓ ชุด คือ

๑. ชื่อวรรณคดี
๒. ชื่อผู้แต่ง
๓. ชื่อตัวละคร ชื่อสถานที่ และชื่อปกิณกะ

นามานุกรมวรรณคดีไทยทั้ง ๓ ชุด ได้รับรวมข้อมูลจากวรรณคดีไทยทั้งวรรณคดีราชสำนักและวรรณคดีท้องถิ่นเฉพาะวรรณคดีไทยในสมัยสุโขทัยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่มีการพิมพ์เผยแพร่แล้วเท่านั้นมาจัดทำคำอธิบาย ต่อมามูลนิธิฯ พิจารณาเห็นว่า ผลงานในสมัยรัชกาลที่ ๖ สมควรที่จะจัดทำเป็นนามานุกรมวรรณคดีไทยอีกชุดหนึ่งเป็นชุดที่ ๔ คือนามานุกรมวรรณคดีไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนี้ได้พิมพ์เผยแพร่แล้ว

ส่วนนามานุกรมวรรณคดีไทยชุดที่ ๑ ซึ่งได้พิมพ์เผยแพร่มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐ นั้น ปรากฏต้นฉบับอีกเป็นจำนวนมาก สมควรที่จะรวบรวมแล้วจัดทำคำอธิบายเพิ่มเติม เพื่อให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๒ ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติมนี้ ได้เพิ่มคำอธิบายชื่อวรรณคดีอีกนับร้อยเรื่อง

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ขอขอบคุณบริษัท จีอี มัณนี ประเทศไทย (GE Money Thailand) ผู้สนับสนุนโครงการจัดทำนามานุกรมวรรณคดีไทย ตลอดจนคณะกรรมการและผู้เรียบเรียงคำทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

มูลนิธิฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ "นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ ๑ ชื่อวรรณคดี" (ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม) นี้ จะอำนวยประโยชน์แก่ผู้สนใจเป็นอย่างดี ทั้งนี้มูลนิธิฯ ยินดีรับฟังข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการจัดพิมพ์ครั้งต่อไป

(ท่านผู้หญิงนราวดี ชัยเจนิยน)

ประธานกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

คำนำครั้งที่ ๑

(พ.ศ. ๒๕๕๐)

วรรณคดีไทยเป็นสมบัติวัฒนธรรมทรงคุณค่าที่สืบทอดกันมานาน นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์มีวรรณคดีไทยทั้งลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะในรูปแบบและเนื้อหาหลากหลายจำนวนหลายร้อยเรื่อง การอ่านและการศึกษาวรรณคดีเหล่านี้จะเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้คนไทยรู้ซึ่งคุณค่าของผลงานที่บรรพบุรุษสร้างสรรค์ไว้ให้ เพื่อจะได้ธำรงรักษาไว้เป็นการสืบทอดให้คนรุ่นหลังต่อไป หนังสืออ้างอิงประเภทนามานุกรมนับเป็นแหล่งข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการศึกษาค้นคว้าดังกล่าวได้ดี

เป็นที่ทราบกันดีว่าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงให้ความสำคัญในการศึกษาภาษาและวรรณคดีไทยตลอดมา ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุ ๕๐ พรรษาในพุทธศักราช ๒๕๔๘ มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระราชนุญาตจัดทำโครงการนามานุกรมวรรณคดีไทยขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติคุณ และได้รับพระราชทานพระราชนุญาต

นามานุกรมวรรณคดีไทยในโครงการนี้กำหนดจะจัดทำ ๓ ชุด คือ

๑. ชื่อวรรณคดี
๒. ชื่อผู้แต่ง
๓. ชื่อตัวละคร ชื่อสถานที่ และชื่อปกิณกะ

สำหรับชุดแรกนี้ คณะผู้จัดทำนามานุกรมชุดนี้ได้รวบรวมรายชื่อวรรณคดีไทยทั้งวรรณคดีราชสำนักและวรรณคดีท้องถิ่นเฉพาะวรรณคดีไทยในสมัยสุโขทัยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีการพิมพ์เผยแพร่แล้วเท่านั้นมาจัดทำคำอธิบาย การที่ไม่ได้รวมเอาผลงานในสมัยรัชกาลที่ ๖ มาจนถึงปัจจุบันเข้าไว้ด้วยนั้น เพราะเป็นงานในยุคที่เข้าสู่วรรณกรรมสมัยใหม่ โดยเฉพาะผลงานในสมัยรัชกาลที่ ๖ นั้นมีแหล่งศึกษาอยู่แล้วที่มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ขอขอบคุณบริษัทจีอี มัณนี ประเทศไทย (GE Money Thailand) ผู้สนับสนุนโครงการจัดทำนามานุกรมวรรณคดีไทยมาโดยตลอด ตลอดจนคณะบรรณาธิการและผู้เรียบเรียงคำทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

มูลนิธิฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ "นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ ๑ ชื่อวรรณคดี" นี้ จะอำนวยประโยชน์แก่ผู้สนใจเป็นอย่างดี ทั้งนี้มูลนิธิฯ ยินดีรับฟังข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการจัดพิมพ์ครั้งต่อไป และเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำนามานุกรมวรรณคดีไทยชุดที่ ๒ และชุดที่ ๓ ต่อไปด้วย

(ท่านผู้หญิงนราวดี ชัยเจนิยน)

ประธานกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

คำชี้แจง

นามานุกรมเป็นหนังสืออ้างอิงประเภทหนึ่ง มีลักษณะการเรียบเรียงและจัดคำตามลำดับอักษร โดยใช้คำนามที่เป็นชื่อเฉพาะ (วิสามานยนาม) มาตั้งเป็นคำศัพท์แล้วเขียนคำอธิบายเกี่ยวกับคำศัพท์นั้น โดยให้ข้อมูลที่ละเอียดมากพอที่ผู้ค้นคว้าจะเลือกนำไปใช้ประโยชน์ได้ ทั้งนี้จะมีเอกสารอ้างอิงเพื่อให้สืบค้นต่อไปได้ด้วย

นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ ๑ ชื่อวรรณคดี (ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม) นี้ ได้รวบรวมคำศัพท์เฉพาะที่เป็นชื่อวรรณคดี มีเนื้อหาโดยสรุปเกี่ยวกับประเภทวรรณคดี ผู้แต่ง สมัยที่แต่ง ที่มาของเรื่อง รูปแบบคำประพันธ์ เรื่องย่อและความสำคัญของเรื่อง โดยอาจมีตัวอย่างบทประพันธ์บ้าง คณะผู้จัดทำได้รวบรวมรายชื่อวรรณคดีลายลักษณ์อักษรที่แต่งเป็นภาษาไทยทั้งที่เป็นวรรณคดีราชสำนักและวรรณคดีท้องถิ่น และได้มอบหมายให้อาจารย์และผู้เชี่ยวชาญวรรณคดีไทยจากสถาบันและหน่วยงานต่างๆ เป็นผู้เรียบเรียงคำอธิบาย โดยชื่อผู้เรียบเรียงจะปรากฏอยู่ท้ายคำอธิบาย และมีคณะกรรมการตรวจทานความถูกต้องและความสอดคล้องกับเรื่องอื่นๆ ไปตลอดทั้งเล่ม

นามานุกรมวรรณคดีไทยชุดที่ ๑ ชื่อวรรณคดี (ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม) นอกจากจะแก้ไขเพิ่มเติมคำอธิบายชื่อวรรณคดีที่มีอยู่เดิมแล้ว ยังได้เพิ่มคำอธิบายชื่อวรรณคดีอีกจำนวนมากเท่าที่จะรวบรวมต้นฉบับได้ นอกจากนั้นคณะกรรมการยังได้พิจารณาจัดทำคำอธิบายสำหรับหนังสือที่เป็นตำรา หรือเอกสารทางประวัติศาสตร์ กฎหมาย ฯลฯ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายและเป็นแหล่งความรู้ ตลอดจนเป็นแรงบันดาลใจแก่ผู้แต่งวรรณคดีในสมัยต่อมาไว้ด้วย เช่น กฎหมายตราสามดวง แพทย์ศาสตร์ สงเคราะห์ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาบางเรื่อง

วิธีใช้นามานุกรมวรรณคดีไทยมีดังนี้

๑. การเรียงลำดับชื่อวรรณคดีใช้ลำดับตัวอักษรตามพจนานุกรม โดยนำชื่อหลักของวรรณคดีเรื่องนั้นๆ มาขึ้นต้นก่อน พิมพ์ด้วยตัวเข้ม แล้วมีเครื่องหมายจุลภาค (,) คั่น และตามด้วยประเภทของวรรณคดี ตัวอย่างเช่น นิทานสิบสองเหลี่ยมใช้ชื่อดังนี้

สิบสองเหลี่ยม, นิทาน

ดังนั้น ผู้ค้นคว้าต้องเปิดดูที่อักษร ส เพื่อดูคำว่า สิบสองเหลี่ยม มิใช่ที่อักษร น

๒. วรรณคดีเรื่องใดมีชื่อเรียกมากกว่า ๑ ชื่อ จะมีคำอธิบายอยู่ที่ชื่อหลักเพียงแห่งเดียว และ

มีชื่อเรียกอื่นตั้งเป็นคำศัพท์ไว้เท่านั้น และอ้างอิงให้ดูที่ชื่อหลักโดยใช้คำว่า ดู แล้วตามด้วยชื่อหลักพิมพ์ด้วยตัวเอน เช่น นิทานสิบสองเหลี่ยม มีชื่อเรียกอีกอย่างในภายหลังว่า นิทานอิหร่านราชธรรม ดังนั้นที่คำศัพท์นิทานอิหร่านราชธรรมจึงมีการอ้างอิงถึงชื่อหลัก ดังนี้

อิหร่านราชธรรม, นิทาน ดู สิบสองเหลี่ยม, นิทาน

๓. วรรณคดีเรื่องใดมีหลายสำนวนแต่ใช้ชื่อเดียวกัน จะมีหมายเลขกำกับไว้ท้ายชื่อเรื่องโดยเรียงลำดับตามสมัยที่แต่ง เช่น กุณาสอนน้องคำฉันท์ มี ๒ สำนวน คือสำนวนของพระยาราชสุภาวดีและภิกษุอินท์ สมัยกรุงธนบุรี และสำนวนของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพราะฉะนั้นการกำหนดชื่อของวรรณคดีเรื่องนี้ คือ

กุณาสอนน้องคำฉันท์ ๑

กุณาสอนน้องคำฉันท์ ๒

ดังนั้น หากต้องการค้นคว้าเรื่องกุณาสอนน้องคำฉันท์ สำนวนของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ผู้ค้นคว้าต้องเปิดดูชื่อวรรณคดีเรื่อง กุณาสอนน้องคำฉันท์ ๒ เป็นต้น

๔. การยกตัวอย่างบทประพันธ์

๔.๑ ข้อความที่อ้างถึงบทประพันธ์ในต้นฉบับที่ปรากฏในคำอธิบายจะพิมพ์ด้วยตัวเอนและอยู่ในเครื่องหมายอัญประกาศ (" ")

๔.๒ ข้อความที่อ้างถึงบทประพันธ์ในต้นฉบับที่ไม่ปรากฏอยู่รวมกับคำอธิบายจะพิมพ์ด้วยตัวธรรมดา และมีขนาดตัวอักษรเล็กกว่าคำอธิบาย

๕. คำหรือข้อความที่มีความสำคัญจะพิมพ์ด้วยตัวอักษรธรรมดา และอยู่ในเครื่องหมายอัญประกาศ (" ")

๖. การเขียนชื่อบุคคล หรือชื่อเฉพาะอื่นๆ ที่ปรากฏในคำอธิบาย อาจเขียนต่างกับพจนานุกรมหรือต่างกับคำอธิบายวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ในเล่มเดียวกัน ทั้งที่อ้างถึงบุคคลหรือสถานที่เดียวกัน เพราะเป็นการเขียนตามต้นฉบับของวรรณคดีเรื่องนั้นๆ

สารบัญ

หน้า

คำนำ	๕
คำชี้แจง	๖
สารบัญ	๘
กฎหมาย, ลิลิต	๒๕
กฎหมายตราสามดวง	๒๕
กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จไปตีเมืองพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๖, เพลงยาวนิราส ดู ดีเมืองพม่า, เพลงยาว	๒๘
กรมศักรดิ์, เพลงยาว	๒๘
กรรมวิภาคกถา	๓๐
กระทุ้งของเก่า, โคลง	๓๑
กระทุ้งชिरญาณ, โคลง	๓๒
กระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราทั้งทางสถลมารคแลชลมารค, ลิลิต	๓๔
กรู้งเก่า, นิราส	๓๗
กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ๑	๓๘
กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ๒	๔๐
กลบท, เพลงยาว	๔๒
กลอนไดเอรีชิมทราบ	๔๖
กล่อมพระบรรทมและเรื่องจับระบำ, บทเห่	๔๗
กวางตั้ง, นิราส	๕๒
กวีโบราณ, โคลง	๕๓
กากี, บทเห่	๕๕
กากีคำกลอน	๕๖
กากีคำฉันท์	๕๙
กาพย์ห่อโคลงของพระศรีมโหสถ	๖๑
กำสรวล, โคลง, กำสรวลโคลงสั้น, กำสรวลศรีปราชญ์ ดู กำสรวลสมุทร	๖๒
กำสรวลสมุทร	๖๒

เกาะแก้วกาลกัตตา, นิราศ	๖๔
เกาะจาน, นิราศ	๖๗
แก้วหน้าม้า, บทละครนอก	๖๙
ไกรทอง, บทละครนอก ๑	๗๐
ไกรทอง, บทละครนอก ๒	๗๒
ไกลบ้าน	๗๔
ขุนช้างขุนแผน, บทละคร	๗๙
ขุนช้างขุนแผน, เสภา	๘๑
ขุนช้างขุนแผน ตอนพระไวยไปตีเชียงใหม่, บทละครนอก	๘๗
เขมร, นิราศ	๙๐
เขาโค, ลิลิต	๙๑
เขาลูกช้าง, นิราศ	๙๒
คนต่างภาษา, โคลงภาพ	๙๓
ครวญ, บทเห่ ดู สักวา, บทเห่ และครวญ, บทเห่	๙๖
ความพยาบาล	๙๖
คาวี, บทละครดึกดำบรรพ์	๑๐๑
คาวี, บทละครนอก	๑๐๒
คำจารึก ณ พระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี	๑๐๔
คำอธิษฐานของคุณพุ่ม	๑๐๖
เครื่องโต๊ะ, เพลงยาว	๑๐๗
โคบุตร	๑๐๘
ไค้เก็ก	๑๑๑
เงาะป่า, บทละคร	๑๑๒
จดหมายความทรงจำของพระเจ้าไปยกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี, พระราชวิจารณ์	๑๑๔
จดหมายนายทรงอาณุภาพเล่าเรื่องเสด็จประพาสต้นครั้งแรก	๑๑๖
จักรทิปนี	๑๑๙
จักรวรรดิวัตรคำฉันท์	๑๒๐
จันทกนิรคำฉันท์	๑๒๒
จันทโครพ, โคลง	๑๒๔

	หน้า
จันทร์, นิราศ	๑๒๔
จันทบุรี-กรุงเทพฯ, นิราศ	๑๒๕
จันทสุริยคติที่ปณี	๑๒๗
จันทะโครบ	๑๒๘
จับระบำ, บทเห่ ดู กลุ่มพระบรรทม, บทเห่	๑๓๐
จารึกแต่งประทีปที่บางปะอิน, กลอน	๑๓๐
จารึกเรื่องสร้างภูเขาที่วัดราชคฤห์	๑๓๓
จินตามณี ๑	๑๓๕
จินตามณี ๒	๑๓๗
จุลยุทธการวงศ์	๑๔๐
เจ้าพระ, เพลงยาว	๑๔๑
เจ้าฟ้ากรมขุนกระบัตตราฯ ชিতทรวงปฏิสังขรณ์วัดโสมนัสราชวรวิหาร, เพลงยาว	๑๔๓
เจ้าฟ้าอภัย, โคลงนิราศ	๑๔๔
ฉวนภักษาศิลาไสย, ลิลิต	๑๔๖
ฉะเชิงเทรา, โคลงนิราศ	๑๔๗
เฉลิมไตรภพ	๑๔๘
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลิลิตและคาถา	๑๕๐
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลิลิต	๑๕๒
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	
และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เพลงยาว	๑๕๔
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, โคลงต้น	๑๕๖
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา	
กรมพระยาบำราบปรปักษ์, โคลง	๑๕๘
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช, โคลง	๑๖๑
ชมกุฎี, ฉันท	๑๖๓
ชมตลาด, นิราศ	๑๖๔
ชมพระยาศรีเพ็ญ, กลอนเพลงยาว	๑๖๕
ชมพุดีคำฉันท	๑๖๖
ชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์วัดป่าโมก, โคลง	๑๖๘

	หน้า
ชวนา, นิราศ	๑๖๙
ชินกาลมาลี	๑๗๒
ชื่อช้างประจำทิศ	๑๗๓
ชุมพร, โคลงนิราศ	๑๗๕
เชียงใหม่, นิราศ	๑๗๖
ไชยเชษฐา, บทละครนอก	๑๗๗
ไชยอัน	๑๗๘
ญาติสามัคคีคุณ, ลิลิต	๑๘๑
ดาหลัง	๑๘๑
ดุขภูมิจึงเวย, คำฉันท์	๑๘๕
เดือน, นิราศ	๑๙๑
ต้นทางฝรั่งเศส, นิราศ	๑๙๒
ตลาดเกรียบ, โคลงนิราศ	๑๙๔
ตะเลงพาย, ลิลิต	๑๙๕
ตังเกี๋ย, นิราศ	๑๙๙
ต้นไทรย, นิทาน	๒๐๐
ตามเสด็จทัพล้านน่าน้อย, โคลงต้นนิราศ	๒๐๓
ตามเสด็จไทรโยค	๒๐๕
ตำนานหอย, เพลงยาว	๒๐๘
ตำราฉันทวรรณพฤติและมาตราพฤติ	๒๐๙
ตำราช้าง	๒๑๑
ตำราทำกับข้าวฝรั่ง	๒๑๒
ตำรานพรัตน์	๒๑๔
ตำรานพรัตน์, ลิลิต	๒๑๕
ตำรานารายณ์ประทมสินธุ์	๒๑๘
ตำราพิชัยสงครามคำกลอน	๒๑๙
ตำราม้าของเก่า	๒๒๑
ตำราม้าคำโคลง	๒๒๒
ตำราไม้ดัด, โคลง	๒๒๓

	หน้า
ตำรายาพิเศษ	๒๒๔
ตำราโรคניתาน	๒๒๕
ตำราลักษณะช้างคำโคลง	๒๒๖
ตำราสร้างพระพุทธรูป	๒๒๘
ตีเมืองพม่า, เพลงยาว	๒๒๙
ไตรภูมิภค, ไตรภูมิภค, ไตรภูมิฉบับหลวง, ไตรภูมิโลกวิจิตรนิยาย, ไตรภูมิวิจิตรนิยายภค, ไตรภูมิโลกวิจิตรนิยายภค ดู ไตรภูมิโลกวิจิตรนิยายภค	๒๓๐
แต่งว่ามื่นราชามาตย์, เพลงยาว	๒๓๐
ไตรเพท	๒๓๒
ไตรภูมิพระร่วง	๒๓๓
ไตรภูมิโลกวิจิตรนิยายภค	๒๓๔
กลาง, โคลงนิราศ ดู พระยาตรัง, โคลงนิราศ	๒๔๐
กลาง, นิราศ	๒๔๐
ถวายพยากรณ์เมื่อเพลิงไหม้พระที่นั่งอินทราภิเศกมหาปราสาท, เพลงยาว	๒๔๔
ถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวง, โคลง	๒๔๕
ถวายโหวต, เพลงยาว	๒๔๖
ทนต์ไชยบัณฺฑิต	๒๔๗
ทรงค่อนข้าราชการวังหน้า, กลอน	๒๔๙
ทวาทศมาส	๒๕๑
ทวาทศราศี	๒๕๔
ทวาย, โคลงนิราศ	๒๕๕
ทวารวดี, นิราศ	๒๕๖
ทศชาดก (เรื่องพระเจ้า ๑๐ ชาติ)	๒๕๘
ทศมูลเสื่อโค	๒๕๙
ทศรถสอนพระราม, โคลง	๒๖๑
ทักขิยาพยากรณ์, ลิลิต	๒๖๓
ทัพเวียงจันทน์, นิราศ	๒๖๕
ท้าวกาสี, โคลง	๒๖๘
ท้าวสุภักดีการภักดี, โคลงนิราศ	๒๗๐

	หน้า
ทำขวัญนาคหลวง, ร่าย	๒๗๒
ทศทิศสอนบุตร	๒๗๔
เทวีกฤษณาสอนขนิษฐภคินี	๒๗๕
ไทรโยค, นิราศ	๒๗๖
ฉันทโยวาท, ลิลิต	๒๗๙
ธรรมยุทธูปมา	๒๘๐
ธรรมรัตนกถา	๒๘๑
ธรรมสุภาสิต, โคลง	๒๘๒
ธารทองแดง, กาพย์ห่อโคลงนิราศ ดู <i>ประพาสธารทองแดง, กาพย์ห่อโคลง</i>	๒๘๓
ธารโศก, กาพย์ห่อโคลงนิราศ	๒๘๔
นกกะจาบกลอนสวด	๒๘๖
นครศรีธรรมราช, นิราศ	๒๙๐
นครสวรรค์, โคลงนิราศ	๒๙๒
นมัสการพระบรมธาตุ นิราศไปตรัง, เพลงยาว	๒๙๒
นรินทร์, โคลงนิราศ	๒๙๓
นันทโพนันทสูตรคำหลวง	๒๙๗
นางนพมาศ	๓๐๐
นางมโนห์รา, บทละครครั้งกรุงเก่า	๓๐๒
นางโสภณีกัษราภษส, ฉันท	๓๐๓
นางอุทัยกลอนสวด	๓๐๕
นายนรินทร์เบียร์, เพลงยาว	๓๐๘
นายกิมเสน, เพลงยาว	๓๐๙
นารายณ์สิบปาง	๓๑๑
นิตินิสาธก	๓๑๒
นิทราชาคริต, บทร้องละคร	๓๑๕
นิทราชาคริต, ลิลิต	๓๑๗
นิทานนายคำสอน, บทแอ่ว	๓๑๙
นิบาตชาดก	๓๒๑
นิพพานสูตรคำฉันท์	๓๒๖

	หน้า
นิพนธ์วังน้า	๓๒๗
นิราศราชบุรี, ลิลิต	๓๓๑
เนาวพัตติ	๓๓๒
บทดอกสร้อยสุภาษิต	๓๓๓
บรรยายธรรมเทียบด้วยตัว ก ข, คำกลอน	๓๓๖
บวงสรวงฉลองสระบางโหนด, เพลงยาว	๓๓๙
บุญโณวาทคำฉันท์	๓๘๐
ปกริณำพจนานถ์	๓๔๓
ปฐมมาลา	๓๔๕
ปฐมสมโพธิกถา	๓๔๗
ปดลธรรมความเก่า	๓๕๑
ประณม ก กา	๓๕๒
ประณม ก กาหัดอ่าน	๓๕๖
ประทุมวดีคำฉันท์	๓๕๙
ประพาธธารทองแดง, กาพย์ห่อโคลง	๓๖๐
ปราบดาภิเษกยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, โคลง ดู ยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, โคลง	๓๖๒
ปรารภ, เพลงยาว	๓๖๒
ปลงสังขาร, เพลงยาว	๓๖๓
ปักข์ไต้, นิราศ	๓๖๕
ปักข์น้อย, ลิลิต	๓๖๖
ปัญจราชาภิเษก	๓๖๘
ปัญญาสชาดก	๓๖๙
ปากลัด, นิราศ	๓๗๑
ปุมราชธรรม	๓๗๒
เปิดคลองเปรมประชากร, โคลง	๓๗๔
พงศาวดารเหนือ, ลิลิต	๓๗๕
พยากรณ์กรุงศรีอยุธยา, เพลงยาว	๓๗๗
พยุหยาตราเพชรพวง, โคลง	๓๗๙

	หน้า
พรรณพฤษา	๓๘๑
พระไชยสุริยา, ภาพ	๓๘๔
ถพระแท่นดงรัง, นิราศ ๑	๓๘๘
พระแท่นดงรัง, นิราศ ๒	๓๙๐
พระธรรมเทศนาบวรราชประวัติ	๓๙๒
พระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด	๓๙๓
พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอ ๔ พระองค์	๓๙๗
พระบาท, นิราศ ๑	๓๙๙
พระบาท, นิราศ ๒	๔๐๒
พระปฐม, นิราศ	๔๐๓
พระปฐมสมโพธิแบบธรรมยุตต์	๔๐๔
พระปถวี, นิราศ	๔๐๖
พระประธม, นิราศ ๑	๔๐๗
พระประธม, นิราศ ๒	๔๐๙
พระพุทธรูป, โคลงนิราศ	๔๑๑
พระโพธิสัตว์โกสามภิน	๔๑๒
พระมหาบุรุษลักษณะ	๔๑๔
พระมะเหลเถไถ, บทละคร	๔๑๕
พระมาลัยกลอนสวด	๔๑๗
พระมาลัยคำหลวง	๔๑๘
พระยาฉันทันต์	๔๑๙
พระยาตรัง, โคลงนิราศ	๔๒๑
พระยาตรัง, เพลงยาว	๔๒๒
พระยามหานุภาพไปเมืองจีน, นิราศ ดู กวางตุ้ง, นิราศ	๔๒๓
พระรถ, ภาพขับไม้	๔๒๔
พระรถคำกลอน	๔๒๖
พระรถคำฉันท์	๔๒๗
พระรถคำหวน	๔๒๘

	หน้า
พระรถนิราศ	๔๒๙
พระรถเมรี, บทละคร	๔๓๐
พระรถเสน, กาย์ขับไม้ ดู <i>พระรถ, กาย์ขับไม้</i>	๔๓๒
พระรถเสน, บทมโหรี	๔๓๒
พระราชกรัณยานุสร	๔๓๓
พระราชพงศาวดาร, โคลงภาพ	๔๓๖
พระราชพงศาวดาร, เสภา	๔๔๓
พระราชพิธีทวาทศมาส, โคลง	๔๔๕
พระราชพิธีศรีสังฆปทานกาลแลคเชนทร์ศวสนาน, โคลง	๔๔๖
พระราชพิธีสิบสองเดือน	๔๕๑
พระราชวังสวนดุสิต, นิราศ	๔๕๕
พระลอ, บทละคร ๑	๔๕๖
พระลอ, บทละคร ๒	๔๕๘
พระลอ, ลิลิต	๔๕๙
พระลอคำกลอน	๔๖๓
พระลอนรลักษณ์, บทละคร	๔๖๔
พระภ, ลิลิต	๔๖๖
พระศรีเมือง, บทละคร	๔๖๗
พระสมุทร, บทละคร	๔๗๑
พระสมุทรโคดม	๔๗๒
พระสี่ลักรกลอนสวด	๔๗๕
พระสุธนคำฉันท์	๔๗๘
พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร, ลิลิต	๔๘๑
พระอภัยมณี	๔๘๓
พระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ, กลอนเพลงยาว	๔๘๘
พอม่ายสอนลูก	๔๙๑
พาสสอนน้อง, โคลง	๔๙๒
พาสสอนน้อง, เพลงยาว ๑	๔๙๓
พาสสอนน้อง, เพลงยาว ๒	๔๙๔

	หน้า
พาสีสอนน้อง, เพลงยาว ๓	๔๙๕
พาสีสอนน้องคำฉันท์	๔๙๖
พิกุลทอง	๔๙๗
พิเภาสอนเบญกาย	๔๙๙
พิศาลการ์นต์	๕๐๐
เพชรมงกุฎ, ลิลิต	๕๐๓
เพชรมงกุฎคำฉันท์	๕๐๖
แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์	๕๐๗
แพรงไพร, นิราศ	๕๐๙
ภาชิตพระร่วง, โคลง	๕๑๐
ภูเขาทอง, นิราศ	๕๑๑
มณีพิชัย, บทละครดึกดำบรรพ์	๕๑๓
มณีพิชัย, บทละครนอก	๕๑๔
มณีพิชัยตอนต้น, บทละครนอก	๕๑๕
มหาชาติ, กาพย์	๕๑๗
มหาชาติ, ลิลิต	๕๑๙
มหาชาติคำฉันท์	๕๒๔
มหาชาติคำหลวง	๕๒๗
มหาวงส์	๕๓๓
มหาเวสสันดรชาดก, ร่ายยาว	๕๓๖
มหาสงกรานต์	๕๓๗
มัทธการบเซียงใหม่, โคลง	๕๓๙
มารยาสตร์, เพลงยาว	๕๔๒
มิกาหุระ, เทศนาเรื่องนิทาน	๕๔๓
มิลินทปัญหาฉบับเจ้าปานเจ้าป้อม	๕๔๕
มิลินทปัญหาฉบับพิสดาร	๕๔๖
มูลบทบรรพกิจ	๕๔๘
เมรีคำฉันท์	๕๕๑
เมืองแกลง, นิราศ	๕๕๒

	หน้า
เมืองตราด, นิราศ	๕๕๓
เมืองเทศ, นิราศ	๕๕๔
เมืองนครศรีธรรมราชคำฉันท์, นิราศ	๕๕๕
เมืองปะเหลียน, นิราศ	๕๕๗
เมืองเพชร, นิราศ	๕๕๘
ยวนพ่าย	๕๖๐
ยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี, โคลง	๕๖๓
ยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, โคลง	๕๖๕
ยอพระเกียรติสามรัชกาล	๕๖๘
ยี่สาร, นิราศ	๕๗๑
ยุขัน, บทละคร	๕๗๕
เยาวพจน์	๕๗๗
ร.ศ. ๑๑๒, บทโคลงและฉันท์	๕๘๑
รบพม่าที่ท่าดินแดง, กลอนเพลงยาวนิราศ	๕๘๗
ร้อยแก้วแนวใหม่	๕๘๘
ระเด่นลันได, บทละคร	๕๙๖
รัตนพิมพวงศ์	๕๙๘
ราชনীติสาสตร	๖๐๐
ราชสวัสดิ์, โคลง	๖๐๑
ราชาธิราช	๖๐๓
ราชาธิราช, บทละคร	๖๐๗
ราชาพิลาปคำฉันท์	๖๐๘
ราโฆวาทชาดก	๖๐๙
รามเกียรติ์, คำพากย์	๖๑๑
รามเกียรติ์, โคลงภาพวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	๖๑๗
รามเกียรติ์, โคลงอธิบายภาพวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	๖๒๔
รามเกียรติ์, บทร้อยแก้วบรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	๖๒๕
รามเกียรติ์, บทละคร ๑	๖๒๕
รามเกียรติ์, บทละคร ๒	๖๒๗

รามเกียรติ์, บทละคร ๓	๖๒๘
รามเกียรติ์, บทละคร ๔	๖๓๐
รามเกียรติ์, บทละคร ๕	๖๓๒
รามเกียรติ์, บทละคร ๖	๖๓๒
รามเกียรติ์, บทละครเบ็ดเตล็ด	๖๓๔
รามัญหุงข้าวทิพย์	๖๓๕
รายงานปราบเงี้ยว	๖๓๖
รำพันพิลาป	๖๓๘
เรื่องนางจินตะหรา, คำฉันท์	๖๔๐
เรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน, โคลงฉันท์	๖๔๑
เรือลอยพระประทีป, โคลง	๖๔๓
ฤๅษีตัดตน, โคลงภาพ	๖๔๘
ลอนดอน, นิราศ	๖๕๐
ลักษณะวงศ์, นิทานคำกลอน	๖๕๓
ลังกา, นิราศ	๖๕๕
ลำดับกษัตริย์กรุงเก่าคำฉันท์	๖๕๖
เล่นว่าความ, เพลงยาว	๖๕๙
เลียดก๊ก	๖๖๐
โลกนิติ, โคลง	๖๖๒
โลกนิติสุภาสิตไทย	๖๖๕
วงศ์เทวราช ๑	๖๖๖
วงศ์เทวราช ๒	๖๖๘
วชิรญาณสุภาสิต	๖๗๑
วังบางยี่ขัน, นิราศ	๖๗๔
วัดเจ้าฟ้า, นิราศ	๖๗๗
วัดรวก, โคลงนิราศ	๖๗๘
วัดศรีชุม, จารึก	๖๗๙
วัดสมุหประดิษฐ์, โคลงนิราศ	๖๘๑
วาหนตินิกร	๖๘๓

	หน้า
วินิษวาณิษคำฉันท	๖๘๕
เวตาลปกรณ์	๖๘๖
ไวพจน์พิการณ	๖๘๙
ศรีทนนไชยสำนวนกาพย์	๖๙๓
ศรีธัญไชยเชียงเมียง, เสภา	๖๙๘
ศรีวิชัยชาดก, ลิลิต	๖๙๖
ศิริวิบุลกิตติ์	๖๙๙
ศิลาจารึกหลักที่ ๑	๗๐๒
ชีดา, นิราศ ดู ราชาทิลาปคำฉันท	๗๐๓
สนุกนีนิก	๗๐๓
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, โคลง	๗๐๕
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เสด็จไปเมืองนครศรีธรรมราช, กาพย์	๗๐๖
สมบัติอมรินทร์คำกลอน	๗๐๗
สมุตมาลย์	๗๐๙
สมุทรโฆษคำฉันท	๗๑๑
สรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, กลอนเพลงยาว	๗๑๓
สรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์, โคลง	๗๑๖
สรรเสริญพระเกียรติพระพุทเจ้าหลวงปราสาททอง, คำฉันท	๗๑๙
สรรเสริญพระบารมี, ลิลิต	๗๒๑
สรรพลีหวน	๗๒๓
สรรพลีหวนคำฉันท	๗๒๕
สวัสดิรักษาคำกลอน	๗๒๘
สวัสดิรักษาคำฉันท	๗๓๐
สอนหญิง, คำฉันท	๗๓๒
สังข์ทอง, บทละครดึกดำบรรพ์	๗๓๓
สังข์ทอง, บทละครนอก	๗๓๔
สังข์ทอง, บทละครนอก ๒	๗๓๗
สังข์ศิลป์ชัย, บทละครดึกดำบรรพ์	๗๓๘

	หน้า
สังข์ศิลป์ชัย, บทละครนอก	๗๓๙
สังข์ศิลป์ชัยกลอนสวด	๗๔๑
สังข์โต้วาท	๗๔๓
สังข์คดียวงส์	๗๔๔
สังข์โยคพิธาน	๗๔๕
สังวาส, บทเห่ และครวญ, บทเห่	๗๔๘
สัตตาวชิธาน	๗๔๙
สามก๊ก	๗๕๑
สามก๊กคำกลอน	๗๕๘
สามก๊กอื่น	๗๕๙
สาวเครือฟ้า, บทละคร	๗๖๓
สิงห์ไกรภพ	๗๖๔
สิงห์สุริยวงศ์, บทเล่นหุ่น	๗๖๘
สิบสองเหลี่ยม, นิทาน	๗๖๙
สุนทรกลอนสวด	๗๗๔
สุนทรคำฉันท์	๗๗๗
สุนทรคำกาพย์	๗๘๐
สุพรรณ, โคลงนิราศ	๗๘๒
สุพรรณ, นิราศ	๗๘๔
สุภาสิตขงจู	๗๘๕
สุภาสิตคำเปรียบ, โคลง	๗๘๖
สุภาสิตพระร่วง	๗๘๗
สุภาสิตพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, โคลง	๗๘๙
สุภาสิตสอนศิษย์	๗๙๔
สุภาสิตสอนสตรี	๗๙๕
สุภาสิตแสดงญาติสามัคคี, ลิลิต	๗๙๗
สุภาสิตสอนเด็ก	๗๙๘
สุริยพันธุ์คำกลอน	๗๙๙
สุริยาศศิธร	๘๐๑

	หน้า
สุวรรณสามชาตกคำกลอน	๘๐๓
เสด็จประพาสต้น	๘๐๔
เสด็จไปทัพบกเมืองเวียงจันทน์, โคลงนิราศ	๘๐๙
เสด็จไปปราบพม่าเมืองนครศรีธรรมราช, นิราศ	๘๑๑
เสือโคคำฉันท์	๘๑๒
แสดงประวัติพระเจ้าวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าศิริวงษ์พัฒนเดชกับแม่น ในพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช, โคลง	๘๑๔
โสกันต์, โคลงต้น	๘๑๖
โสณน้อยเรือนงาม	๘๑๘
โสวัตกลอนสวด	๘๒๒
หนองคาย, นิราศ	๘๒๔
หนังสือวัดเกาะ	๘๒๘
หม่อมเจ้าสมเด็จพะพุฒาจารย์เสด็จธุดงค์, ลิลิต	๘๓๕
หม่อมเจ้าเพ็ญ, ฉันทและกาพย์ห่อโคลง	๘๓๖
หม่อมเจ้าสุวรรณ, โคลง	๘๓๘
หม่อมเป็ดสวรรค์, กลอนเพลงยาว	๘๔๐
หริภุญชัย, โคลงนิราศ	๘๔๒
หลวงพระบาง, นิราศ	๘๔๔
ห้องสิน	๘๔๖
หิโตปเทศ, ลิลิต	๘๔๗
หิโตปเทศวัตถุปรณัม	๘๕๐
เห่ชมเครื่องควาหวาน, กาพย์	๘๕๒
เห่เรือ, กาพย์ ๑	๘๕๔
เห่เรือ, กาพย์ ๒	๘๕๘
แหล่เทศน์มหาพน ว่าด้วยลายเครื่องโต๊ะ	๘๖๐
อธิไทโพธิบาทว์	๘๖๑
อนันตวิภาค	๘๖๒
อนิรุทธคำฉันท์	๘๖๖
อภัยนุราช, บทละคร	๘๖๗

	หน้า
อักษรนิติ	๘๖๙
อักษรประโยค	๘๗๐
อักษรสามหมู่, โคลงกลบท	๘๗๓
อัฐธรรมปัญหาพระเพทราชา	๘๗๔
อัษฎาพานร, ฉันท	๘๗๕
อาบุหะชั้น, บทละคร	๘๗๗
อาบุหะชั้น, เสภา	๘๗๘
อิศรญาณภาษิต	๘๗๙
อิหร่านราชธรรม, นิทาน ดู สิบสองเหลี่ยม, นิทาน	๘๘๐
อิเหนา, นิราศ	๘๘๑
อิเหนา, บทเจรจา	๘๘๑
อิเหนา, บทละคร ๑	๘๘๔
อิเหนา, บทละคร ๒	๘๘๖
อิเหนา, บทละครดึกดำบรรพ์	๘๙๐
อิเหนา, บทละครพูด ดู อิเหนา, บทเจรจา	๘๙๒
อิเหนาคำฉันท์	๘๙๒
อุณรุท, บทละคร	๘๙๓
อุณรุทร้อยเรื่อง, บทละคร	๘๙๖
อุณห์ตีวไชย, ลิลิต	๘๙๘
อุเทนคำฉันท์	๘๙๙
อุโบสถศีลภค	๙๐๑
อุบายพจน์	๙๐๓
เอ่งตึ้งหัว	๙๐๔
โองการแข่งน้ำ, ลิลิต	๙๐๖
โอวาทกระสัตรี่	๙๐๗
มุลนิธิสมเด็จพะเพทรัตนราชสุดา	๙๐๙
คณะผู้จัดทำ	๙๑๐

กฎหมาย, ลิลิต

ลิลิตกฎหมายเป็นวรรณคดีตำราหลวงธรรมศาสตร์ แต่งเป็นร้อย เมื่อจุลศักราช ๑๑๖๓ (พ.ศ. ๒๓๔๔) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

เนื้อเรื่องกล่าวถึงมาตรากฎหมายต่างๆ ๒๘ หัวข้อ ได้แก่ ลักษณะอุทธรณ์ ๙ ประการ สุทธิอุทธรณ์ ๑๒ ประการ อุดริอุทธรณ์ ๒๑ ประการ ลักษณะอนานาอุทธรณ์ ๒๒ ประการ อาสาชนะอุทธรณ์ ๕ ประการ การอุทธรณ์ใบสั่ง ลักษณะมรดก การไถ่ถอนทาส การพิพากษาโจรประเภทต่างๆ การพิพากษาคดีความเกี่ยวกับสตรี พระอัยการตัดพ้อง ลักษณะพยาน การพิพากษาคดีความต่างๆ ตอนท้ายเป็นวิธีคำนวณการปรับสินไหม

ลิลิตกฎหมายเป็นวรรณคดีที่แสดงภูมิปัญญาของคนไทยที่ใช้การสรุปตัวบทกฎหมายที่มีข้อปลีกย่อยมากให้อยู่ในรูปของคำประพันธ์คล้องจอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ท่องจำได้ง่ายยิ่งขึ้น

สยาม ภัทรานุประวัติ

เอกสารอ้างอิง

ราชบุรดิเรกฤทธิ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง. **กฎหมายเล่ม ๑**. พระนคร: สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๓.
(พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ พลโท อัมพร ศรีไชยยันต์ ณ เมรุหน้าพลพลา
อิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๑๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓)

กฎหมายตราสามดวง

กฎหมายตราสามดวงเป็นวรรณคดีตำรา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิต นักกฎหมาย และอาลักษณ์รวม ๑๑ คน เช่น ขุนศรีวรโฆหาร พระราชพินิจจัย ขุนหลวงพระไกรสี รวบรวมจากกฎหมายโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยาและกฎหมายที่บัญญัติขึ้นใหม่ให้เป็นหมวดหมู่ เริ่มเมื่อ จ.ศ. ๑๑๖๖ (พ.ศ. ๒๓๔๗) ครั้นชำระเสร็จสิ้นก็ได้เขียนเป็นฉบับหลวง ประทับตราพระราชสีห์ พระคชสีห์ และบัวแก้ว นำขึ้นทูลเกล้าฯ เมื่อ จุลศักราช ๑๑๖๗ (พ.ศ. ๒๓๔๘) ดังความในประกาศพระราชปรารภว่า

...แลฝ่ายข้างอาณาจักรนี้ กระษัตริย์ผู้ดำรงแผ่นดินนั้นหาใครซึ่งโบราณราชนิติ กฎหมายพระอัยการ อันกระษัตริย์แต่ก่อนบัญญัติไว้ ได้เป็นบัณฑิตถนัด จึงพิพากษาดราสินเนื้อความราษฎรทั้งปวงได้โดยยุติธรรม แลพระราชกำหนดบทพระอัยการนั้นก็พ้นเพื่อนวิปริตผิดซ้ำต่างกันไปเป็นอันมาก ... จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม จัดชำระทูลลอองทูลีพระบาท ที่มีสติปัญญา...ได้ชำระพระราช-

กำหนดบทพระอาการอันมีอยู่ในหอหลวงตั้งแต่พระธรรมสาตรไปให้ถูกถ้วนตามบาฬีแลเนื้อความมิให้ผิดเพี้ยนซ้ำกันได้ จัดเป็นหมวดเป็นเหล่าเข้าไว้ แล้วทรงพระอุตสาหทรงชำระดัดแปลงซึ่งบทอันวิปลาดนั้นให้ชอบโดยยุติธรรมไว้ ด้วยพระไทยทรงพระมหากรุณาคุณใจให้เป็นประโยชน์แก่กระษัตริย์อันจดำรงแผ่นดินไปในภายหน้า

ด้วยเหตุที่ประทับตราทั้งสามนี้เป็นสำคัญ จึงเรียกกฎหมายฉบับนี้ว่า กฎหมายตราสามดวง กฎหมายตราสามดวงมีการพิมพ์เผยแพร่หลายครั้ง และใน พ.ศ. ๒๕๕๐ ราชบัณฑิตยสถานได้จัดพิมพ์กฎหมายตราสามดวงขึ้นใหม่ โดยเรียงลำดับตามเวลาที่อาลักษณ์ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จำนวน ๒๗ เรื่องดังนี้

๑. พระทำนุ เนื่อหากกล่าวถึงการบัญญัติหลักเกณฑ์ต่างๆ ในการตัดสิน และพิจารณาความหน้าที่ของตุลาการ ตอนท้ายเป็นตำแหน่งและตราประทับของขุนนาง

๒. พระธรรมสาตร เนื่อหากกล่าวถึงตำนานของพระธรรมศาสตร์ ของพระมโนสาร หลักการและหน้าที่ของตุลาการ ๑๐ ประการ และมูลเหตุคดีความต่างๆ ๒๙ ประการ

๓. หลักอินทภาษ เนื่อหากกล่าวถึงคุณธรรมและหลักปฏิบัติของตุลาการที่สืบเนื่องมาจากพระอินทร์

๔. วิวาทดำตี เนื่อหากกล่าวถึงบทบัญญัติถึงการทะเลาะวิวาทกัน การกำหนดโทษและค่าปรับตลอดจนการวิวาทในครอบครัว

๕. พระไอยการลักษณะรื้อฟ้อง เนื่อหากกล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการฟ้องร้องคดี การตัดสินความเมื่อรับเรื่องฟ้องร้อง และลักษณะคดีที่ห้ามนำมาฟ้องร้อง

๖. พระไอยการกู่นี้ เนื่อหากกล่าวถึงการกู่หนี้ลักษณะต่างๆ ๑๖ ประการ ตลอดจนการกู้ยืมระหว่างบุคคลในครอบครัว

๗. มรดก เนื่อหากกล่าวถึงการจัดการแบ่งทรัพย์สินมรดกของบุคคลต่างๆ ได้แก่ ขุนนาง พ่อค้า และสามัญชน การสืบทอดมรดกในวงศ์ตระกูล

๘. พระอาการลักษณะอุธร เนื่อหากกล่าวถึง หลักการและวิธีการพิจารณาความ การปรับสินไหมในกรณีที่ตุลาการตัดสินผิดพลาด

๙. ลักษณะตระลาการ เนื่อหากกล่าวถึงคุณธรรมของตุลาการ การพิจารณาของคู่พิพาท

๑๐. พระไอยการลักษณะผิวเมีย เนื่อหากกล่าวถึงสิทธิและหน้าที่ของคู่รัก การแต่งงาน สามีภรรยา ตลอดจนบิดามารดาและญาติ การพิจารณาทรัพย์สิน ชู้ รวมไปถึงการข่มขืนกระทำชำเราและการแต่งงาน

๑๑. พระไอยการลักษณะภยาน เนื่อหากกล่าวถึงบทบัญญัติในการเป็นพยาน บาปของผู้เป็นพยานเท็จ ลักษณะพยาน ๓๓ ประเภท และบุคคลที่ไม่สามารถเป็นพยานได้

๑๒. พระไอยการลักษณโจร เนื่อหากกล่าวถึงลักษณะของโจร ๘ ประเภท คือ องค์กรโจรคือโจรผู้ปล้นชิง ๓ จำพวก และสมโจรคือพวกสมรู้ร่วมคิดกับโจร ๕ จำพวก

๑๓. พระไอยการลักภาลูกเมียผู้คน เนื่อหากกล่าวถึงการทำคามผิดฐานลักพาลูกเมียและทาสของผู้อื่นไป

๑๔. พระไอยการทาส เนื้อหากล่าวถึงประเภทและลักษณะของทาส ๗ ประการ การไถ่ถอนหน้าที่และสิทธิของทาส

๑๕. พระไอยการกระบดศึก เนื้อหากล่าวถึงการละเมิดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ การทำลายพระบรมมหาราชวัง บทลงโทษ และการปูนบำเหน็จผู้ทำความชอบ

๑๖. กฎพระสงฆ์ เนื้อหากล่าวถึงข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ บทลงโทษพระสงฆ์ที่ประพฤติผิดนิกิริตจำนวน ๑๐ ข้อ

๑๗. พระราชบัญญัติ เนื้อหากล่าวถึงพระราชบัญญัติ ๒๒ ฉบับ เกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน

๑๘. นาทหารหัวเมือง เนื้อหากล่าวถึงยศ ราชทินนาม และศักดินาของขุนนาง

๑๙. ลักษณะพิสูต่าน้ำลุยเพลิง เนื้อหากล่าวถึงการพิสูจน์ความจริงโดยการดำนน้ำและลุยเพลิง วิธีการพิสูจน์ดำนน้ำ ลุยเพลิง ตอนท้ายเป็นโอองการที่ใช้อ่านเวลาทำพิธี

๒๐. กฎมณเฑียรบาล เนื้อหากล่าวถึงบทบัญญัติและการปฏิบัติตนในพระบรมมหาราชวัง เรื่องพระอิสริยยศ พระราชกิจของพระราชาและพระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนเรื่องที่เกี่ยวข้อง เช่น

ถ้าเรือประเทียบล่มก็ตี ประเทียบตกน้ำก็ตี แล้ว้วยน้ำอยู่บนดาตาย ให้ภูดาและชาวเรือยื่นเส้รำแลซัดหมากพร้าวให้เกาะตามแต่จะเกาะได้ ถ้ามิได้อย่ายัด ถ้ายึดขึ้นให้รอดโทษถึงตาย ถ้าซัดหมากพร้าวให้รอดรางวัลเงินสิบตำลึงชั้นทองหนึ่ง ถ้าเรือประเทียบล่มมีผู้อื่นเห่น แลซัดหมากพร้าวเอาขึ้นให้รอดโทษท่วิคุณตายทั้งโคต หนึ่งเรือประเทียบล่มแลซัดหมากพร้าวเข้าไปริมฝั่ง โทษพันคอริบเรือน

๒๑. ตำแหน่งนาพลเรือน เนื้อหากล่าวถึงยศและศักดินาของข้าราชการพลเรือน หน้าที่ ตลอดจนบรรดาศักดิ์

๒๒. พระไอยการอาชญาหลวง เนื้อหากล่าวถึงโทษผู้ที่ละเมิดพระราชอาชญาพระเจ้าแผ่นดิน โทษของการเบียดบังทรัพย์ของหลวงไปเป็นของตน

๒๓. พระไอยการเบดเสรง เนื้อหากล่าวถึงหน้าที่และบทบาทของคนทั่วไป ความขัดแย้ง เช่น ไรนา หรือสัตว์พาหนะ ตลอดจนข้อขัดแย้งระหว่างบุคคล

๒๔. กฎ ๓๖ ข้อ เนื้อหากล่าวถึงข้อกฎหมาย ๓๖ ข้อในสมัยอยุธยา

๒๕. พระราชกำหนดใหม่ เนื้อหากล่าวถึงการบริหารราชการแผ่นดิน กระบวนจัดการยุติธรรมที่บัญญัติขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

๒๖. พระราชกำหนดเก่า เนื้อหากล่าวถึงการจัดการบริหารราชการแผ่นดินสมัยอยุธยา การจัดการระบบการตัดสินความ จำนวน ๖๕ ข้อ

๒๗. พระไอยการพรมศักดิ์ เนื้อหากล่าวถึงการกำหนดค่าตัวบุคคลตามเพศ วัย และสถานะ เกณฑ์การพิจารณาค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหาย

คุณค่าของเรื่องกฎหมายตราสามดวงนั้นคือแสดงหลักการปกครองของไทยในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น นอกจากนี้ยังสะท้อนภาพวิถีชีวิตของประชาชน พระสงฆ์ ตลอดจนความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับประชาชน

นอกจากนี้ภาษาและสำนวนในกฎหมายตราสามดวงก็แสดงการใช้ภาษาราชการในสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ด้วย

สยาม ภัทรานุประวัติ

เอกสารอ้างอิง

กฎหมายตราสามดวงฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒ เล่ม กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐.

กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จไปตีเมืองพม่า

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๖, เพลงยาวนิราศ ดู ตีเมืองพม่า, เพลงยาว

กรมศักดิ์, เพลงยาว

เพลงยาวกรมศักดิ์เป็นบทเกี่ยวพราสีโต้ตอบกันระหว่างสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ ตั้งแต่ครั้งดำรงพระยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นศักดิพลเสพ (จึงเรียกว่าเพลงยาวกรมศักดิ์) กับพระองค์เจ้าดาราวดี พระราชธิดาสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ระยะเวลาในการสื่อสารด้วยเพลงยาวนั้น เริ่มตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๒ ต่อเนื่องมาถึงเมื่อกรมหมื่นศักดิพลเสพได้รับพระราชทานพระองค์เจ้าดาราวดีให้เป็นพระชายา ลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้โต้ตอบกัน มีทั้งกลอนเพลงยาว กลอนดอกสร้อย โคลงสี่สุภาพ โคลงสี่ดั้น และร่าย

เพลงยาวเรื่องนี้จัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ รวมอยู่ในหนังสือประชุมเพลงยาวภาคที่ ๑ ภายหลังมหาเสวกโท พระยาพจนปรีชา (ม.ร.ว.สำเริง อิศรศักดิ์) ผู้สืบสายจากเจ้าฟ้าอิศราพงศ์ (พระโอรสสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพกับพระองค์เจ้าดารารัศมี) ได้จัดการชำระใหม่ตามรับสั่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเสร็จสิ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๒ มีการลงหมายเลขลำดับแยกว่าส่วนใดเป็นพระบวรราชนิพนธ์ ส่วนใดเป็นพระนิพนธ์ของพระองค์เจ้าดาราวดี ปรากฏว่ามีพระบวรราชนิพนธ์ ๑๔ ฉบับ และพระนิพนธ์ตอบ ๑๐ ฉบับด้วยกัน

เนื้อความของเพลงยาวชุดนี้ ส่วนใหญ่เป็นไปตามชนบ คือเริ่มด้วยฝ่ายชายเกี่ยว แล้วฝ่ายหญิงก็บายเปียงโต้ตอบตัดพ้อให้ฝ่ายชายต้องแก้ตัวออกตัวโดยอ้างเหตุผลต่างๆ มีการพาดพิง กระทบ กระเทียบ อ้างอิงถึงผู้เดินสาร (ซึ่งน่าจะได้แก่พระญาติที่ยังเยาว์หลายพระองค์ เพราะพระองค์เจ้า

ดาราวัติตรงเรียกว่า "ขนิษฐา" "ยาหยี" "นายประกัน" และ "คุณกลาง" ส่วนข้างฝ่ายสมเด็จพระ กรมพระราชวังบวรนั้น นอกจาก "พระน้อง" แล้วทรงเรียกผู้ช่วยติดต่อด้วยสมญาพิเศษไว้แห่งหนึ่งว่า "อาอรน้อย" และเผยนัยว่าผู้นั้นถือพระองค์เจ้าดาราวัตีเป็น "เสด็จอา") แต่มิได้ระบุนามไว้ ณ ที่ใด เพื่อมิให้เกิดการกระทบกระเทือนหากผู้อื่นได้พบเห็นเพลงยาวที่ติดต่อกัน สิ่งที่น่าสนใจคือถ้อยคำสำนวนที่ใช้โวหารเปรียบเปรย เช่น

พระบวรราชนิพนธ์ (ฉบับแรก)

ขอเชิญสมานรับสารอย่าถือใจ	ตระกูลไซจระกาจะเสื่อมพงศ์
ตัวเจ้าก็เป็นวงศ์อัฐยศ	เรียบประเวศจากห้องครรโลหงส์
อย่าถือใจเลยใช้น้ำจะต่างค์	ถึงจะคงยงนิเวศสงวนนวล
แม้ล้มรานพานผิวจะหมองพัคตร์	อย่าราแรมสรรักฤดีหวล
อย่าเนิ่นนักชักช้าให้เรียมครวญ	ขอเชิญนวลเสนาะถ้อยสุหร่ายคำ

พระนิพนธ์ (ฉบับสุดท้าย)

จนยามสองห้องกลิ่นสนั่นอิง	เอนกายกายนลาภุร่าจวนถึง
แล้วจะมีราชกิจโฉนหนอ	แสนคะนึ่งถึงพระพี่ไม่เนาวัง
จะรีเรื่องสตรีใดกระมัง	ฤาตรัสจ้ออยู่กับใครไม่ห้วงหลัง
	ให้น้องตั้งหน้าัน बनाที่คอย

นอกจากนั้นยังกล่าวถึงเหตุการณ์แวดล้อมและภารกิจราชการที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ซึ่งทำให้เห็นภาพบรรยากาศและภาพชีวิตในราชสำนักยุคนั้น

อรสรา สายบัว
สุมาลี วีระวงศ์

เอกสารอ้างอิง

ศิลปากร, กรม. **พระบวรราชนิพนธ์ เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๕.

